

Парасковія Сахно, Юлія Литюга

(Суми, Україна)

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЇ ТА ПОДОЛАННІ НЕУСПІШНОСТІ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ

Стаття присвячена комплексному дослідженню проблеми неспішності студентів та ролі викладача у процесі подолання цієї проблеми. Визначальну роль у процесі пізнання, що здійснюється крізь призму соціальної взаємодії, відіграє сумісна співпраця викладача та студента. Співпраця реалізується на основі виконання певних навчально-виховних завдань. Рівень їх виконання залежить від сприймання студентами їх життєвої необхідності. Проблему ролі викладача у навчальному процесі досліджували Б.Г. Ананьєв, В.І. Слободчиков, Є.І. Ісаєв, В.О. Татенко, О.М.Леонтьєв, О.О. Євдокімова, А.С. Макаренко. Причини труднощів в учбовій діяльності розглядали педагоги і психологи (М.А. Данілов, В.І. Зикова, Н.А. Менчинська, Т.А. Власова, М.С. Певзнер, А.Н. Леонтьєв, А.Р. Лурія, Ю.К. Бабанський, А.А. Смірнов, Л.С. Славіна).

Незважаючи на досягнення вивчення різних площин педагогіки проблема неспішності студентів та роль викладача в навчальному процесі залишаються відкритими, що й зумовило актуальність теми на нашу думку.

Навчальна діяльність являє собою систему, яка має дві підсистеми: діяльність студента (учіння) та діяльність викладача і студента (навчання). Вона складається з двох діяльностей: одна забезпечує передачу досвіду, нагромадженого людством, а інша спрямована на засвоєння цього досвіду й трансформацію його в особистий досвід. Її компонентами є: мотиви, навчальні цілі, навчальні дії, дії контролю й оцінки. Д. Ельконін зазначав, що навчальна діяльність «повинна спонукатися адекватними мотивами. Ними можуть бути лише ті мотиви, які безпосередньо пов'язані з її змістом, тобто мотиви набуття узагальнених способів дій, або мотиви власного зростання, власного вдосконалення [1, с. 156] ».

Висновки зроблені на основі досліджень, що проводились серед студентів Сумського державного університету. У ході дослідження було опитано близько 200 студентів та викладачів університету.

Аналізуючи результати діагностики мотивації навчання, ми дійшли висновку, що у більшості студентів склалося стійке позитивне ставлення до навчання. 53 % опитаних студентів зазначили, що вони стали ставитися до навчання більш серйозно і відповідально, ніж у школі. Ці дані збігаються з думкою опитаних викладачів. Близько 70% з них вказали, що у половини студентів присутні позитивне ставлення до навчання, усвідомлення його особистісного змісту, значущості. Необхідно зазначити, що питання навчальної мотивації зважається студентами далеко не однозначно в різних контекстах анкети. Досліджуючи характер спонукань, які привели їх до вищого навчального закладу, ми одержали такі дані: 62,2% студентів привели в університет як широкі, так і вузькі соціальні мотиви (бажання здобувати вищу освіту і мати більше можливостей при виборі майбутньої професії, зайняти престижне місце в суспільстві й ін). Насторожує той факт, що тільки 12,5% респондентів вирішили одержати вищу освіту через прагнення стати хорошим спеціалістом. Навчально-пізнавальними мотивами (подобається вчитися, хочу стати освіченою людиною) керувалися 25,3% студентів.

Інформацію про рівень навчальної мотивації студентів ми одержали, аналізуючи характер спонукань відвідування навчальних занять. Як показують дані, тільки 34,9% опитаних студентів спонукає відвідувати заняття наявністю навчально-пізнавального інтересу. Значна частина відвідує навчальні заняття з більш прагматичних причин: необхідність скласти іспити, заліки; контроль присутності студентів на занятті. Це збігається і з уявленнями викладачів про сьогоденного студента та його ставлення до навчання: 70,8% опитаних викладачів виділили таку узагальнену рису студентства, як прагматизм, і лише 16,6% – захопленість.

Можна зробити висновок, що навчально-пізнавальний інтерес, з яким приходять учорашні школярі до університету, на жаль, від курсу до курсу

падає. І хоча у студентів зростає почуття обов'язку і відповідальності, важливий компонент мотивації їхньої навчальної діяльності – емоційний – залишається нереалізованим. Зменшується число студентів, яким сам процес навчання приносить задоволення, і збільшується число студентів, яким не подобається вчитися. Позитивне ставлення до навчання в університеті у студентів не тільки не формується, але навіть втрачається.

Причини незацікавленості і як наслідок неуспішності студентів, на наш погляд, криються в навчальному перевантаженні студентів, двозмінності занять, надмірній академічності подання теоретичної інформації, відсутності довірливих партнерських відносин між викладачем і студентом. І хоча тільки 3,1% опитаних студентів мають значні труднощі в навчанні, 40,6% респондентів зазначили, що їм нелегко вчитися, 34,4% з них мають незначні труднощі. Аналіз переліку труднощів вказує на те, що студентам властиво шукати їх причини переважно в зовнішніх обставинах, тоді як більшість з труднощів зумовлені відсутністю сформованої власної системи, навичок використання раціональних прийомів навчальної діяльності [4, с. 171].

Труднощі, які виникають у процесі навчання (у порядку значущості)

1. Великий обсяг інформації, яку необхідно запам'ятовувати.
2. Недостатньо сформовані уміння вчитися та організувати свою навчальну діяльність.
3. Не вистачає часу на підготовку до занять.
4. Труднощі в осмисленні інформації, яка подається в лекціях.
5. Недостатньо літератури для підготовки до занять.
6. Недостатньо методичних рекомендацій з наукової організації праці.
7. Незручний розклад і режим занять.
8. Різні вимоги викладачів.

Студенти серед перших труднощів поставили нестачу часу, майже останні – відсутність навичок, умінь, здатностей раціональної організації своєї навчальної діяльності. На думку викладачів, їм найчастіше доводиться

консультувати студентів з прийомів виконання розумових і навчальних дій. Поради і вказівки щодо раціонального планування навчального часу практично не цікавлять студентів. Це протиріччя, на наш погляд, пояснюється тим, що більшість студентів не вміють адекватно оцінити труднощі, що, виникають через відсутність сформованих навчальних умінь і слабо розвинуту здатність до управління навчальною діяльністю. Неадекватна оцінка труднощів, нездатність визначити причини знижують інтерес студентів до навчання, формують байдуже чи негативне ставлення.

Неуспішність спричиняє небажання відвідувати навчальні заклади. Здавалося б, заклад, в якому проводять стільки часу, повинен приносити радість, бути місцем здобуття досвіду і навчання в широкому значенні цього слова. Викладачі мало звертають уваги на те, що якщо вони не враховують психологічних, емоційних потреб студентів, то сприяють створенню і підтримці суспільства, в якому люди не представляють цінності [3, с. 307].

Отже, аналіз отриманих даних про мотивацію навчальної діяльності студентів дозволяє зробити такі висновки: навчальні мотиви присутні у загальній структурі мотивів більшості з опитаних. Але їх не можна назвати внутрішніми, глибоко усвідомленими, оскільки мотиваторами часто виступають прагматичні цілі стосовно навчальної діяльності. В основному в студентів переважає орієнтація мотивів на кінцевий результат, а не на засвоєння способів дій з навчальною інформацією. Навчально-пізнавальні інтереси в значній більшості опитаних хиткі, ситуативні, ставлення до навчання коливається від негативного і байдужого до позитивного і відповідального. Часто навчальні мотиви тільки називаються ними, але не стають поштовхом до конкретних активних дій. Усе це є серйозними стримуючими чинниками становлення навчальної діяльності.

У вирішенні цих завдань особливе значення надається особистості педагога. Ефективна діяльність викладача ВНЗ стає одним із шляхів подолання цієї проблеми. Діяльність викладача пов'язана з його глибокими і різноманітними професійними знаннями, володінням методикою викладання,

урахуванням психологічних основ своєї праці. Головні вимоги до особистості викладача направлені на його високу кваліфікацію. Викладач ВНЗ також повинен відповідати вимогам, які роблять його особистістю, здатною на високому рівні організувати формування майбутнього фахівця [2, с. 76].

Головними вимогами до педагога є: вміння правильно оцінити тенденції політичного, соціального та економічного розвитку суспільства; володіння стандартом формування майбутнього фахівця, необхідного суспільству на даному конкретному етапі розвитку; любов до педагогічної діяльності; наявність спеціальних знань у своїй галузі; широка ерудиція; педагогічна інтуїція; високорозвинений інтелект; високий рівень загальної культури і моральності; професійне володіння педагогічними технологіями.

Перераховані властивості особистості педагога не є вродженими, вони створюються систематичною і наполегливою працею над собою.

Велике значення особистісні характеристики викладача мають ще й тому, що мета підготовки майбутнього фахівця з вищою освітою передбачає формування в нього професійно значущих особистісних якостей. Проте життєві цінності та смисли не можуть передаватися студентові так само, як знання, уміння, навички. Єдиним шляхом розвитку духовності, формування ціннісних орієнтацій і життєвих смислів у студентів є духовність і моральна культура викладача (його емоційний світ), що виявляється через його ставлення до навколишнього світу, подій, студентів і самого себе.

Ці якості викладача визначають педагогічний імідж. Імідж – створений у свідомості людей навколо емоційно-забарвленого образу індивіда, що відображає їхні соціальні очікування. Імідж викладача здійснює великий вплив на його взаємини зі студентами, на ефективність їхньої сумісної праці. Імідж набуває рис символу особистості викладача, стає його візиткою, рисою його характеру та формує ставлення студентів до нього, і навіть до навчального предмета, який він викладає. У зв'язку з цим згадаймо А.С. Макаренка, який казав: «Визначальним чинником навчально-виховного процесу завжди залишається прекрасна особистість педагога [5, с. 16]».

Можна сказати, що викладач повторює себе у своїх студентах. Вони переймають від нього не тільки професійно-наукові знання, а й уроки життя, професійний досвід, моральні і життєві цінності, погляди та переконання, манери поведінки, спосіб мислення, окремі звички тощо.

Особистісне, переконливе, захоплююче ставлення викладача до навчального матеріалу посилює його вплив на студентів, викликає у них інтерес до нього. Через це до зовнішніх складників іміджу викладача відносять також відносять також виконання ним вимог педагогічного спілкування, дотримання правил поведінки, норм етикету у процесі сумісної професійної діяльності (форма звертання, манера спілкування і навіть форма ділового одягу – все це є нормами ділового етикету). Зовнішній складник іміджу викладача не повинен розходитись з рівнем його духовного розвитку.

Відносини студентів і викладачів досить актуальна тема в наш час. Спілкування викладачів зі студентами буває дружнім, нейтральним, може доходити до ненависті.

Неуспішність – складне і багатогранне явище навчальної дійсності, що вимагає різносторонніх підходів при її вивченні. Ми розглянули неуспішність студентів у зв'язку з основними категоріями дидактики – змістом і процесом навчання, прагнули показати, що попередження неуспішності припускає своєчасне виявлення і усунення всіх її елементів. Неуспішність спричиняє небажання відвідувати навчальні заклади. Щоб студент добре вчився, необхідні такі важливі умови:

- 1) відсутність істотних недоліків розумового розвитку;
- 2) достатній культурний рівень сім'ї або прагнення до такого рівня;
- 3) матеріальні можливості задоволення духовних потреб людини;
- 4) майстерність педагогів.

Професійна діяльність педагога – це духовний, інтелектуальний та культурний потенціал, що дозволяє розвивати студента як особистість. Така важливість ролі педагога та результатів його діяльності зумовлює відповідні високі вимоги до особистості та до професійної майстерності викладача.

Сучасна педагогічна наука довела, що процес навчання нерозривно пов'язаний з процесом виховання. Надаючи студентам певну суму знань, викладач розвиває їхню самостійність, формує критичне мислення, уміння виробляти власну точку зору. Ефективність та сила впливу на емоції і свідомість студентів у великій мірі залежить від особистості самого викладача. Саме викладач має рушійну силу у процесі подолання неспішності його студентів. Викладач вирішує різноманітні педагогічні завдання, що є відображенням специфіки його професійної діяльності.

Література:

1. Волошина В. В., Волинська Л. В., Савицька С. О., Темрук О. В. Загальна психологія: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2005. – 280 с.
2. Демиденко М. Інформаційна культура сучасного вчителя: Навч. посібн. – ЧеркДУ ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 2003. – 95 с.
3. Зязюн У. А. Педагогіка і психологія професійної освіти: Результати досліджень і перспективи. Збірник наук. праць/ За ред. У. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2001. – 679 с.
4. Литюга Ю. Проблема неспішності студентів [Текст] / Ю. Литюга ; Наук. кер. П. І. Сахно // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів фак-ту ІФСК, 19-20.04. 2012 р. — Суми : СумДУ, 2012. — Ч.2. — С. 170-173.
5. Плугина М. И. Психологическое сопровождение образовательной деятельности преподавателей высшей школы в системе повышения квалификации. – Ставрополь, 2004. – 98 с.

Сахно, П.І. Роль викладача у формуванні мотивації та подоланні неуспішності у навчанні студентів [Текст] / П.І. Сахно, Ю.В. Литюга // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії : Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Переяслав-Хмельницький, 2014. - С. 166-168